

USKONNOTTOMAT USKONNONOPETTAJAT? USKONTOTIEDETTÄ OPISKELEVIEN USKONNOTTOMUUDESTA

OPISKELEMAAN TULEVIEN USKONTOSUHDE

Turun yliopiston uskontotieteen oppiaine tarjoaa humanistisen väylän valmistua evankelis-luterilaisen uskonnon opettajaksi joko pää- tai sivuaineena. Uskontotiede koordinoi myös elämäntutkimustiedon aineenopettajan koulutusta, ja aivan juuri on avautunut mahdollisuus – yhteistyössä Helsingin yliopiston uskontotieteen kanssa – valmistua myös islamin aineenopettajaksi. Lisäksi monet luonnollisesti opiskelevat uskontotiedettä ilman tarkoitusta valmistua opettajaksi.

Kaikkia uskontotiedettä opiskelevia kiinnostaa tavalla tai toisella uskonto ilmiönä. Joillekin uskontotieteen opiskelu on osa hengellistä tai henkistä etsintää, osalle kiinnostus uskontoon nousee jo löydetyistä henkilökohtaisesta vakaumuksesta. Osa on kiinnostunut uskonnoista moniulotteisina ilmiöinä, joilla on merkittäviä vaikutuksia yhteiskuntaan, politiikkaan ja kulttuuriin. Nämä tavoitteet voivat olla päällekkäisiä.

Uskontoa tutkivien ja sitä mahdollisesti tulevaisuudessa opettavien tulisi mielestäni reflektoida omaa uskontosuhdettaan. Siksi olenkin tehnyt vuosien aikana kyselyjä tai tehtävänäntoja houkuttaakseni opiskelijoita tähän. Useimmiten kyselyihin on suhtauduttu myönteisesti, vaikka kritiikkiäkin on tullut.

ATEISTISTA PROPAGANDAA?

Nimenomaan Turun yliopiston uskontotiedettä on syytetty siitä, että siellä pyritään käännyttämään kaikki opiskelijat ateisteiksi. Esimerkiksi artikkelikokoelmassa *Uskonnonopetus uhattuna* (2011) surraan, että humanistiselta puolelta uskonnonopettajaksi valmistuvilta ei ole uskontoa sisältäpäin tarkastelevaa näkemystä ja että yhä useampi uskonnonopettaja ei kuulu kirkkoon tai on peräti ateisti. Epäillään jopa sitä, että Turussa valmistuneet opettajat levittäisivät oppitunneillaan uskonnonvastaista propagandaa. Tämän uskotaan *Uskonnonopetus uhattuna* -teoksen mukaan johtuvan siitä, että Turussa ”monet yliopiston opettajatkin ovat tunnettuja ateistisen propagandan levittäjiä”. Tuollainen väite on luonnollisesti yliampuva, enkä itse luonnollisestikaan identifioidu ”ateistisen propagandan levittäjäksi”, eikä sellaista muutoinkaan yliopisto-opetuksessa ja luennoilla tehdä.

Yllä olevaan nähden onkin kiinnostavaa tarkastella, minkälainen uskontosuhte opiskelijoilla on yliopistoon tullessaan – ovatko he ”kunnan kristittyjä” opiskelemaan tullessaan ja kääntyvät pois uskonnosta opintojensa aikana. Siksi olenkin tehnyt kyselyni perusopintojen kurssilla, jolloin suurella osalla opiskelijoista on uskontotieteen opintoja takanaan vähemmän kuin puoli vuotta. Vuosina 2009–2013 tekemäni kyselyn perusteella kuitenkin vain noin viidennes opiskelijoista määrittelee itsensä uskovaiseksi tai kristityksi. Noin 40 %

vastaajista asettuu etsijän kategoriaan; he ovat kiinnostuneita erilaisista uskontoperinteistä ja erityisesti erilaisista henkisyiden harjoittamisen muodoista. Itseäni kiinnostaa tässä erityisesti se noin 40 % vastaajista käsittävä joukko, joka määrittyy uskonnottomaksi: He identifioivat itsensä määritteellä uskonnoton, ateisti tai agnostikko ja/tai he kertovat, että uskonnolla ei ole heidän elämässään ja arjessaan minkäänlaista hengellistä merkitystä tai paikkaa. Suuri osa uskontotiedettä opiskelemaan tulevista on siis jo valmiiksi uskonnottomia. Oman tutkimuksensa aihe sitten olisi tarkastella uskontotieteestä valmistuneiden uskontosuhdetta.

USKONNOTTOMUUS TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Uskonnottomuus eri muotoineen on kasvavan uskontososiologisen kiinnostuksen kohteena kansainvälisesti. Itse olen erityisesti kiinnostunut siitä, miten uskonnottomuus on – uskonnollisuuden tapaan – sukupuolittunutta.

Kuten brittisosologi Grace Davie on tutkimuksissaan osoittanut, uskonnottomuus on aivan yhtä moninainen ja moniulotteinen ilmiö kuin uskonnollisuus. Se myös vaatii yhtä yksityiskohtaista tutkimusta kuin uskonnollisuus eri ulottuvuuksineen. Uskonnottomuus on monimuotoista ja sen muodot ja ilmaisut voivat vaihdella myös yksittäisen ihmisen elämässä hyvin lyhyessäkin ajassa. Uskonnollisuuden, henkisyiden ja uskonnottomuuden keskinäiset rajat ovat sumeat ja ainaisessa muutoksessa.

Tässä artikkelissa käsittelemäni, opiskelijoilta koottu aineisto koostuu kaiken kaikkiaan 173 täytetystä, yhden sivun mittaisesta kyselylomakkeesta. Suurin osa vastaajista on 19–29-vuotiaita nuoria, akateemisia, kaupungissa asuvia aikuisia, jotka siis valtakunnallisissa kyselyissä edustavat vähiten uskonnollista ryhmää. Suurin osa vastaajista (71 %) on naisia, mikä on tyypillistä humanistisissa aineissa.

Ne nuoret aikuiset, jotka 2010-luvun taitteessa alkoivat opiskella Turun yliopiston uskontotieteen perusopintoja, olivat, kuten odottaa saattaa, vähemmän kiinnittyneitä perinteiseen ja organisoituun uskonnollisuuteen kuin suomalaiset keskimäärin. He olivat keskimääräistä harvemmin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä. Kristillisuus ei suurimmalle osalle heistä ollut keskeisin merkitysjärjestelmä, vaikka silläkin oli vahva sijansa. Harva heistä uskoi Jumalaan tai kuolemanjälkeiseen elämään kristinuskon opettamalla tavalla. Nekin, jotka määrittelivät itsensä uskonnolliseksi tai kristityksi, asettivat usein joitain rajoituksia suhteessa kristilliseen oppiin, kuten kolmiyhteiseen Jumalaan tai syntikäsitteeseen.

Sekulaari, uskonnoton maailma on usein nähty sellaisena, josta lumous on kadonnut. Tätä ajatusta ei tue kyselyyni vastanneiden uskonnottomien kokemukset: myös heidän elämässään oli lumousta ja lumoutumista. Pyhyys liittyi heidän elämässään useimmiten luontoon, taiteeseen, toisiin ihmisiin, vapauteen ja ihmisoikeuksiin kuin uskonnollisiin traditioihin. Kiinnostavaa on myös se, että monet uskonnottomiksi identifioituvat opiskelijat saattoivat kertoa omista tai läheistensä kokemista yliluonnollisista tai henkisistä

kokemuksista. Joillain saattoi myös olla uskomuksia kuolemanjälkeisestä elämästä tai jonkinlaisesta jumaluudesta tai korkeammasta voimasta. He saattoivat myös harjoittaa joitain rituaaleja arjessaan tai osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin syystä tai toisesta.

En voi myöskään uskonottomiksi määrittävien vastaajien osalta sanoa, että heiltä puuttuisi jotakin. Heiltä ei puutu arvoja, moraalia tai henkisiä kokemuksia. Nuoret, uskonottomiksi itsensä määrittelevät aikuiset etsivät arvoja, moraalia ja henkisiä kokemuksia uskonnollisten opinkappaleiden ulkopuolelta, kirjallisuudesta, filosofiasta, keskusteluista, tieteestä, luonnosta ja taiteesta.

ATEISTIN JA AGNOSTIKON SUKUPUOLI

Kuten kaikissa uskonnollisuutta tarkastelevissa kyselyissä, myös tässä aineistossa naiset ovat miehiä uskonnollisempia. Vajaa kolmannes vastanneista naisista määritteli itsensä uskonottomaksi, kun taas miespuolisista vastaajista näin teki yli puolet. Tämän kuten niin monen muunkin tutkimuksen tai kyselyn mukaan vain pieni osa uskonottomista tai niistä, jotka eivät usko Jumalaan, identifioi itsensä ateistiksi. Ateismin käsitteellä on siis edelleen sellainen leima, johon kaikki eivät halua samastua. Useampi mies- kuin naisvastaaja määritteli itsensä ateistiksi.

Alle viidennes miehistä ja yli viidennes naisista ei uskonut jumalaan, mikä on yhdenmukaista muiden suomalaisten uskonnollisuutta kartoittaneiden tutkimusten kanssa: Ateisti on useammin mies kuin nainen ja keskimäärin 20 % suomalaisista ei usko Jumalaan – mitä tuoreempi tutkimus, sitä korkeampi on ateistien määrä.

Kukaan ateistiksi itsensä määritelleistä miehistä ei uskonut jumalaan tai mihinkään korkeampaan voimaan eli he käyttivät käsitettä johdonmukaisesti. Tosin osa niistä miehistä, jotka määrittelivät itsensä uskonottomaksi, uskoi jonkinlaiseen jumaluuteen tai kosmiseen voimaan. Uskonottomuus siis nähtiin avoimena luokkana, jonka sisään mahtuu monenlaista käsitystä ja kokemusta. Ehkä uskonottomuus nähtiin nimenomaan suhteessa kristinuskoon; kristinuskon suhteen oltiin uskonottomia, mutta siitä huolimatta muunlaiseen uskonnollisuuteen ja henkisyteen oltiin avoimempia.

Osa naispuolisista ateisteista lisäsi käsitteeseen omia määreitään, kuten ”kynninen ateisti” tai ”matalan profiilin ateisti”. Eräs naispuolinen vastaaja kirjoitti olevansa ”totaalisen uskonnoton, uskontokriittinen, ateisti”. Pelkkä ateisti-käsite ei siis välttämättä ollut tarpeeksi tarkka kuvaamaan omaa uskonottomuutta.

Agnostismin käsite ymmärretään usein monin eri tavoin. Agnostikoksi identifioituminen saattaa siis merkitä eri ihmisille eri asioita. Klassinen määritelmä viittaa henkilöön, jonka mukaan on mahdotonta saada varmaa tietoa siitä, onko Jumala olemassa vai ei. Usein agnostikko kuitenkin nähdään jollain tavoin päättämättömänä, aidalla istujana, joka ei osaa valita puoltaan.

Kyselyyn vastanneista opiskelijoista useampi kuin joka kymmenes määritteli itsensä agnostikoksi. Kiinnostavaa oli, että erityisesti naisvastaajat olivat epävarmoja omasta näkemyksestään tai määrittelivät agnostikon käsitteen ambivalentisti: ”En tiedä. Toisinaan sitä ajattelee, että voisihan sitä joku korkeampi voima olla olemassa.”; ”osaksi agnostikko, osaksi uusateisti”; ”aika epäuskonnollinen, tapakristitty, jossain määrin agnostikko”; ”ehkä agnostikko kuvaisi parhaiten”; ”hengellinen etsijä, agnostikko lähinnä”. Jotkut olivat melko epävarmoja siitä, mitä he oikeastaan olivat: ”ehkä agnostikko voisi olla paras käsite”; ”henkinen etsijä, enimmäkseen agnostikko”. Miesvastaajat sen sijaan määrittelivät itsensä yksinkertaisesti agnostikoksi ja vastasivat jumalakysymykseen: En tiedä, en usko, en ota kantaa. Uskonottomuus on siis jo käsitteiden käytön ja määrittelyn tasolla laadullisesti ja ilmaisullisesti sukupuolittunutta.

LOPUKSI

Kuten kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, uskonottomat ihmiset ovat useammin miehiä kuin naisia. Miehet myös useammin määrittelevät itsensä suoraan ateistiksi, kun taas naiset – jos päätyvät uskonottomuuteen – suosivat agnostikko-käsitettä. Niin myös tarkastelemieni opiskelijoiden joukossa, jossa miehet useammin kuin naiset kertoivat olevansa ateisteja ja vastasivat läpi kyselyn hyvin yhdenmukaisesti ja kielsivät uskovansa minkäänlaiseen jumalaan, yliluonnolliseen tai kuolemanjälkeiseen elämään. Naisvastaajat sen sijaan saattoivat määritellä omaa uskonottomuuttaan tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin ja suhtautuivat avoimemmin yliluonnollista koskeviin kysymyksiin.

Joka tapauksessa suurin osa kyselyyn vastanneista – niin etsijöistä, uskonnollisista kuin uskonottomista – kurottui kohti yksilöllistä oman uskonnollisuuden, uskontosuhteen ja uskon määrittelyä. He etäännyivät institutionaalista ja dogmaattisesta uskonnosta kohti yksilöllistä tulkintaa, jossa yhdistyivät kristinuskon parhaina nähdyt puolet.

Kiinnostavasti myös uskonottomuus määrittyi suhteessa kristinuskoon. Se Jumala, johon uskonottomat vastaajat eivät uskoneet tai johon jotkut vastaajat olisivat halunneet uskoa mutta eivät kyenneet, oli nimenomaan kristinuskon Jumala. Kristinusko oli se tausta, johon omaa uskoa tai uskonottomuutta peilattiin.

Tiina Mahlamäki on uskontotieteen dosentti ja työskentelee yliopistonlehtorina Turun yliopiston historian, taiteen ja kulttuurien tutkimuksen laitoksella. Jos haluat tietää, minkälaista tutkimusta Turun yliopiston uskontotieteessä tehdään, voit tutustua Jaana Kourin (2015) toimittamaan verkkoantologiaan *Näkyvä ja näkymätön uskonto*. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6046-0>>

Uskonottomuudesta ja sukupuolesta ks. esim. Tiina Mahlamäen (2012) artikkeli ”Religion and Atheism from Gender Perspective”. Julkaisussa *Approaching Religion* 2 (1): <<http://ojs.abo.fi/index.php/ar/article/view/165>>.